

Юрка Гаўрук – перакладчык санетаў Шэкспіра

I.A. ХОРСУН

Артыкул прысвечаны Юрке Гаўруку і яго перакладам санетаў Уільяма Шэкспіра. Аўтар паступова раскрывае творчую індывідуальнасць выдатнага паэта-перакладчыка праз аналіз перакладаў паасобных санетаў аднаго з самых таямнічых і самых геніяльных асоб сусветнай літаратуры і гісторыі, якім быў Уільям Шэкспір.

Ключавыя словы: мастацкі пераклад, літаральны праязічны пераклад, няроднасныя мовы, паэтычныя асаблівасці, рыфма, мастацкі сродак.

The article is devoted to Yurka Gauruk and his translations of Shakespeare's sonnets. The author gradually reveals the individuality of the great poet and translator (Yu. Gauruk) through his translations of several sonnets created by William Shakespeare, one of the most enigmatic and genial people in the world literature and history.

Keywords: literary translation, literal prose translation, unrelated languages, poetic peculiarities, rhyme, linguistic means.

*«Ёсць паэты, з якімі можна дзяліцца радасцю і
горам, паэты светлага розуму і чыстага сэрца»
Ю. Гаўрук*

Станаўленне нацыянальнай беларускай школы мастацкага перакладу адбылося ў ХХ ст. Сярод тых, хто стаяў ля яе вытокаў, варта ў першую чаргу назваць імя таленавітага паэта, крытыка, майстра перакладу Юрыя Гаўрука, пра што сведчаць шматлікія згадкі ягоных паслядоўнікаў. Так, Язэп Семяжон артыкул, прысвечаны памяці першапраходцы, так і называе «Урокі настаўніка». Ніл Гілевіч назваў артыкул пра Ю. Гаўрука «Інтэлігент брусаўскай школы». «Быў чалавекам вельмі светлай душы...», так напісаў пра пісьменніка і перакладчыка Юрыя Паўлавіча Гаўрука народны паэт Беларусі. Добрыя згадкі пра ягоную дзейнасць пакінуў А. Ліс і С. Дубавец. І гэта невыпадкова, бо менавіта Юрка Гаўрук стаўся аўтарам першай беларускай кнігі паэтычных перакладаў «Кветкі з чужых палёў». Ён надзвычай многа працаваў над перакладамі. А. Ліс неяк кінуў яму заўвагу: «Юры Паўлавіч, Вы мала гуляеце, адпачываеце. “Няма калі”. “Не хачу застацца пустышкай”», – адказаў Ю. Гаўрук. С. Дубавец высока цаніў пераклады Ю. Гаўрука, адзначаючы, што дзякуючы даробку Юркі Гаўрука наша культура стала дарослай і роўнай паміж іншымі. І ўявіць яе без яго альбо замяніць яго некім іншым немагчыма [1].

Для таго, каб Юрка Гаўрук стаўся сапраўдным заснавальнікам беларускай школы мастацкага перакладу, былі ўсе падставы. Па сутнасці, яго жыццё было падпарадкавана гэтаму.

Як сведчыць сам Юры Паўлавіч Гаўрук, ён атрымаў досыць сур'ёзную адукацыю яшчэ ў Слуцкай гімназіі, падчас навучання ў якой у яго абудзілася выключная цікавасць да сусветнай літаратуры [2, с. 228–230]. Ён ужо тады лічыў, што трэба Беларусь, беларускую культуру далучаць да еўрапейскай, бо не можа нацыянальная культура ў цэлым, і літаратура ў прыватнасці, падняцца, калі будзе адарваная ад еўрапейскай, сусветнай культуры. Вось чаму ў дваццаць тры гады выдаў першую анталогію еўрапейскай паэзіі.

Юры Паўлавіч Гаўрук быў выхаванцам Вышэйшага літаратурна-мастацкага інстытута ў Маскве, які потым называўся імем Брусава. З вялікай удзячнасцю Ю. Гаўрук успамінаў выкладчыкаў В. Брусава, М. Цяўлоўскага, В. Пераверзева, Ю. Сакалова. Засталіся ўспаміны аўтара пра асобу Валерыя Брусава, ягоныя лекцыі і экзамен, які здаваў беларускі хлопец выдатнаму паэту і тэарэтыку літаратуры [2, с. 231]. Якраз у гэты час пазнаёміўся і пасябраваў з беларусамі, якія там навучаліся – паэтамі М. Чаротам і У. Дубоўкам.

Творчую дзейнасць Юрка Гаўрук пачаў са збірання і вивучэння беларускага фальклору. Яшчэ ў час навучання ў Маскве Юры на канікулах у 1924 г. запісаў на Слуцчыне больш за 1000 народных песень [2, с. 231]. Менавіта ў гэты час, паводле ягонага прызнання, ён адчуў сапраўдную паэзію фальклора і адметнасць роднай мовы.

Пасля завяршэння Інстытута ён працуе ў Беларускай селскагаспадарчай акадэміі ў Горках, а затым у Магілёўскім педагагічным інстытуце дацэнтам кафедры літаратуры, дзе чытаў курс зарубежнай літаратуры і літаратуры народаў СССР [2, с. 232–233].

У дзяржаўным архіве Магілёўскай вобласці захоўваецца асабістая справа дацэнта Ю.П. Гаўрука. З яе бачна, што Юры Паўлавіч добра валодаў некалькімі мовамі, меў шэраг друкаваных і рукапісных работ.

Менавіта ў гэты час і адбылося спалучэнне, арганічнае і плённае, Юркі Гаўрука паэта і перакладчыка. Дастаткова згадаць, што ў 1925 годзе адразу пасля заснавання ён ўдзельнічае ў рабоце горацкага літаратурнага гуртка аршанскай філіі «Маладняка». А ў 1926 г. у выдавецтве «Маладняк» убачыла свет і першая кніга пісьменніка – зборнік нарысаў «Вясковыя рыскі» [Там жа].

Але ж найбольш яскрава талент Ю. Гаўрука раскрыўся ў галіне мастацкага перакладу, пра што ён не аднойчы згадвае. У гэты перыяд Юрка Гаўрук і вырашае прышчапіць найлепшыя дасягненні сусветнай паэзіі на беларускую глебу. Невыпадкава ў 1925 г. з’явілася адна з першых яго публікацый – пераклад верша Г. Гейнэ «Ткачы».

Юрка Гаўрук – перакладчык і паэт, які найлепшым чынам перастварыў па-беларуску творы класікаў сусветнай літаратуры, пачынаючы ад Шэкспіра. На працягу ўсёй сваёй творчай дзейнасці Ю. Гаўрук працаваў над перакладамі твораў пераважна заходнееўрапейскай літаратуры. Гэтаму спрыяла і дасканаласць валодання замежнымі мовамі.

Юры Гаўрук з’яўляецца аўтарам першай у Беларусі кнігі паэтычных перакладаў «Кветкі з чужых палёў» (Мн.: Маладняк, 1928). У зборнік увайшлі пераклады з англійскай твораў Дж.Г. Байрана, П.Б. Шэлі, А. Тэнісана, Г. Лангфэла, У. Уітмэна, з нямецкай – Ф. Шылера, Г. Гейнэ, Т. Кёрнэра, з французскай – В. Гюго, Ш. Леконта дэ Ліля, Ш. Бадлера, П. Верлена, А. Тэр’е, з італьянскай – Ф. Петраркі, Дж. Кардучы, А. Нэгры, з польскай – А. Міцкевіча, У. Бранеўскага. Як пісаў сам аўтар: «Гэта быў пачатак, спроба даць нешта нахшталт маленькай анталогіі зарубежнай паэзіі на беларускай мове» [3, с. 5].

У сваёй аўтабіяграфіі пісьменнік адзначаў: «Не ведаю, як для каго, а для мяне мастацкі пераклад – творчасць у самым высокім значэнні гэтага слова. Хочацца, каб па-беларуску кожны аўтар, якога перакладаеш, гучаў як найлепш, нічога не траціў і заставаўся самім сабой» [2, с. 232]. І гэта сапраўды так: пераклады Ю. Гаўрука вызначаюцца надзвычай тонкім густам і высокім прафесійным майстэрствам.

У 1925 г. Юры Паўлавіч пераклаў на беларускую мову камедыю У. Шэкспіра «Сон у летнюю ноч». Прэм’ера спектакля была ў Маскве, а потым у Віцебску, куды пераехалі выпускнікі-студыйцы, заснаваўшы 2-гі беларускі тэатр (тэатр імя Якуба Коласа) [2, с. 232]. З гэтага часу вялікі англійскі паэт стаў для Юркі Гаўрука сапраўдным ідэалам.

«Шэкспір! Сумленне часу, мудрасць веку! – Паклон табе, жывому чалавеку.» [4, с. 76] – так Юрка Гаўрук быў уражаны творчасцю вялікага англійскага паэта. Шэсць санетаў ён пераклаў на беларускую мову, два з якіх (Q23 і 65) пераклікаюцца з перакладамі Я. Семязона.

Нельга не згадзіцца з разважанымі Ю. Гаўрука, які так тлумачыць сваё захапленне Шэкспірам: «Мы любім і вывучаем Шэкспіра, ён блізкі і родны нам таму, што творчасць яго – гэта няспынная пошукі праўды, гэта праяўленне глыбокай веры ў розум чалавека, у тое, што сілы добра рана ці позна абавязкова возьмуць верх над сіламі зла». Праз санеты Шэкспіра мы пазнаем законы прыроды, прычыны жыццёвых з’яў, законы грамадскіх узаемаадносін, натуру чалавека ва ўсёй яе складанасці і яго вострым зрокам заўважаем шмат такога, што здзіўляе нас і цяпер праз чатырыста год [2, с. 24–27].

Надзвычай істотнымі для станаўлення нацыянальнай школы перакладу з’яўляюцца і тэарэтычныя разважанні Юркі Гаўрука аб сутнасці і спецыфіцы перакладу з не блізкародных моў.

Ю. Гаўрук піша, што «ўдалы пераклад – гэта не перайманне, а твор жывы, шмат у чым самастойны. Не замяняючы арыгінала, ён як бы стаіць побач з ім, можа з некаторымі стратамі, але і па-свойму добры» [3, с. 4].

Да гэтага хочацца дадаць, што ёсць такое меркаванне – паэтычныя творы класікаў нельга перакласці, бо яны шмат страчваюць ад перакладу. Можа гэта і так. Але калі за гэта бярэцца майстар сваёй справы – Юрка Гаўрук, вершы не губляюць сваёй мілагучнасці і

прывабнасці. Прыкладам гэтага можа служыць пераклад санета 65 У. Шэкспіра. Перакладчык спрабуе выратаваць асноўны вобраз хрупкай прыгажосці, які малюе ў *мядовым подыхе сонечнага лета*, ад Часу (Смерці), які накладвае свой адбітак на ўсё жывое.

*O, how shall **summer's honey breath** hold out
Against the wreckful siege of **battering days**,
When rocks impregnable are not so stout,
Nor gates of steel so strong, but **Time decays**? [5, с. 73]*

*Ці ж можа вытырмаць асаду дзён
Мядовы подых сонечнага лета?
Скрозь – разбурэнне. **Смерць збірае плён,**
Блукаючы ў вобразе шкілета [3, с. 7–8].*

У. Шэкспір прапануе шукаць вечнае каханне ў сваіх рукапісах (*That in black ink my love may still shine bright*), так і Ю. Гаўрук сцвярджае клічным сказам, што «ёсць вечнае на свеце!», і гэта вечнае – любоў.

*Г ўсё ж кажу: ёсць вечнае на свеце!
Сваю любоў я выяўляю ў санеце [3, с. 8].*

*O, none, unless this miracle have might,
That in black ink my love may still shine bright [5, с. 73].*

Заўважым, што Ю. Гаўрук не ўжывае ў сваім варыянце перакладу мадальны дзеяслоў *may* (*might*), які надае дадатковае значэнне сумлення. А наадварот, клічным сказам адказвае на чатыры пытанні, якія трывожаць англійскага паэта.

Вядома, што Юрыя Паўлавіча ў гэты час вельмі прыцягвала паэзія Шэкспіра. Таму наш творца перакладае п'есу «Гамлет», «Атэла», «Кароль Лір», «Антоній і Клеопатра», «Сон у летнюю ноч», асобныя санеты. Як лічаць літаратуразнаўцы, Ю. Гаўруку, які займаўся гэтымі перакладамі на працягу ўсяго жыцця, удалося паказаць Шэкспіра ва ўсёй яго шматграннасці і складанасці [6, с. 107–111].

Пераклады Юркі Гаўрука цікавыя з пункту гледжання перадачы мастацкіх вобразаў, матываў, ідэі і арыгінальнасці твора. Акрамя таго, ён сам быў паэтам, а гэта значыць, што яму блізкая паэтычнасць і меладычнасць вершаваных твораў.

Аналізуючы беларускія пераклады твораў У. Шэкспіра, варта ўлічваць і форму арыгінала – санет. Беларускія перакладчыкі захавалі класічную форму дадзенага паэтычнага жанра – 14 радкоў.

Выбраныя санеты аб'ядноўваюць 2 асноўныя тэмы – каханне і мастацтва. Тэмы, якім прысвечана большасць мастацкіх твораў, існуючых у кожнай літаратуры. Ю. Гаўрук спыніў сваю ўвагу на гэтых санетах, таму што перакладчык павінен зразумець аўтарскае ўспрыманне жыцця і адчуўшы яго стыль, усімі даступнымі яму сродкамі выявіць тое лепшае, што закладзена ў твор [3, с. 5].

Вобраз каханай, любай, які прысутнічае ў санетах Шэкспіра, з'яўляецца адным з цэнтральных у санетным цыкле.

Так, у санеце 87 любая паўстае не той, якую сніў аўтар.

*Я ў летуценнях радаваўся многа,
Я сніў цябе – і вось няма нічога [3, с. 8–9].*

*Thus have I had thee, as a dream doth flatter,
In sleep a king, but waking no such matter [5, с. 95].*

Для каханай аўтар паўстае *цяжарам*, яна *незадаволена*, ён нават гатовы аддаць *вялікі дар* [каханне] [падкрэсліна мною. – I. X.].

Іранічна ставіцца аўтар у гэтым санеце да сваёй любай.

*Бывай, бывай! Ты надта дарагая
І надта ўжо сабою даражыш... [3, с. 8–9].*

*Farewell! thou art too dear for my possessing
And like enough thou know'st thy estimate... [5, с. 95].*

*Незадаволена, памылка, дык чаго ж ты?
Бяры сабе назад вялікі дар [3, с. 8–9].*

*So thy great gift, upon misprision growing,
Comes home again, on better judgment making [5, с. 95].*

Санет 89 раскрывае аблічча каханай, якая не адказвае ўзаемнасцю герою, і адначасова аўтара, гатовага прыняць адмову:

*Скажы, няхай пакрышыць сэрца боль,
Што тут мая віна, мая загана,
Што недарэчны я перад табой –
Прыму твай доказ дужа паслухмяна [3, с. 9].*

Замок санета (дысціх), у якім і згадваецца адказ – барацьба з самім сабою, самааналіз, неўспрыманне сябе нялюбага сваёй каханай:

*Пачну з сабою за цябе змагацца:
З табе нялюбым не жадаю знацца [3, с. 9].*

Наступны санет 90 таксама прысвечаны каханню і ўвогуле пачуццям, якія аўтар падзяляе са сваёй любай.

*Твая бяда з маёй бядою прыйдуць,
Як верныя сябры... [3, с. 9].*

Пакуты, расколатыя на драбніцы, няхай шчымяць і рвуць грудзі [3, с. 9].

109-ы санет завяршае шэраг санетаў, выбраных Ю. Гаўруком для перакладу. Ён зноў прысвечаны каханай і аўтар неўпэўнены, ці прыме яго каханая. «*Мяне ты прымееш?*» – дапытваецца ён. Але ў адным ён шчыра ўпэўнены – у сваім пачуцці да яе.

*...Адно я знаю:
Як сонца яснае, цябе кахаю [3, с. 10].*

*For nothing this wide universe I call,
Save thou, my rose; in it thou art my all [5, с. 117].*

Шматгадовая апрацоўка вобразна-выяўленчай сістэмы паэтыкі Шэкспіра сродкамі беларускай мовы стала асновай для беларускага ўспрымання спадчыны Шэкспіра.

Літаратура

1. Дубавец, С. Гаўрук і Шэкспір [Электронны ресурс] / С. Дубавец. – 2014. – Режим доступа : <http://www.svaboda.org/content/transcript/797234.html>. – Дата доступа : 10.10.2014.
2. Гаўрук, Ю. Ступень адказнасці: Літ.-крытыч. артыкул, эсэ. – Мн. : Маст. літ., 1986. – 237 с.
3. Гаўрук, Ю. Агні ў прасторах. Выбраныя пераклады / Ю. Гаўрук. – Мн. : Маст. літ., 1975. – 274 с.
4. Гаўрук, Ю. Узвіхраны ветразь: Вершы. Паэма. Пераклады / Ю. Гаўрук. – Мн. : Маст. літ., 1990. – 328 с.
5. Shakespeare, W. The Sonnets: Poems of Love / W. Shakespeare. – NY : St. Martin's Press, 1980. – 160 p.
6. Ліўшыц, У. Раскопкі вакол Горацкага Парнаса / У. Ліўшыц // Быў чалавекам вельмі светлай душы. – Горкі, 2001. – 237 с.